

Koncepcje zmian systemu emerytalnego w latach 1999-2015 w kontekście sytuacji demograficznej w Polsce

Karolina MATYJASZCZYK¹

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Streszczenie. Podstawowym zadaniem systemu emerytalnego jest ochrona ubezpieczonych przed niedostatkiem w okresie starości. Spełnienie tego celu wymaga utrzymania stabilnego mechanizmu, który zagwarantuje beneficjentom wypłatę świadczeń do końca trwania ich życia. Dla prawidłowego funkcjonowania publicznych ubezpieczeń emerytalnych konieczne jest utrzymanie równowagi między wielkością środków wpływających do systemu w postaci składek osób ubezpieczonych a wysokością świadczeń wypłacanych emerytom.

Systemy emerytalne są w sposób szczególny uzależnione od sytuacji demograficznej i ekonomicznej państwa. Niejednokrotnie okazuje się, że mechanizmy zabezpieczenia ryzyka starości zostały zaprojektowane w sposób niewłaściwy i z biegiem czasu stają się niewydolne.

Niniejsza praca podejmuje próbę analizy zachodzących przemian demograficznych związanych z procesem starzenia się społeczeństwa. Podstawowym celem będzie naświetlenie problemu oraz zaprezentowanie propozycji reform emerytalnych, które pomogłyby dostosować obowiązujące mechanizmy do niekorzystnych i nieodwracalnych trendów demograficznych. W artykule przedstawione zostaną reformy systemu emerytalnego, które zostały już wprowadzone, a także nowe, alternatywne pomysły na jego zmianę w dobie kryzysu związanego z płodnością, zmianą struktury ludności oraz starzeniem się społeczeństwa.

Słowa kluczowe: system emerytalny, demografia, starzenie się społeczeństwa.

Kody JEL: H55.

1. Wstęp

System emerytalny – jako element ubezpieczeń społecznych – spełnia zadanie ochrony ubezpieczonych przed niedostatkiem w okresie starości. Jako mechanizm materialnej ochrony ubezpieczonych system emerytalny powinien zapewniać każdemu beneficjentowi otrzymanie niezbędnych do życia dochodów. Realizacja tego założenia

¹ Kontakt z autorem: Karolina Matyjaszczyk, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa, Polska, e-mail: karolinamatyjaszczyk@interia.pl.

wymaga zachowania stabilnej konstrukcji, która zagwarantuje wypłatę emerytur do końca trwania życia każdego ubezpieczonego.

Funkcjonowanie systemu emerytalnego uzależnione jest od utrzymania równowagi między ilością środków, które wpływają do systemu w postaci składek osób pracujących, a wysokością świadczeń wypłacanych beneficjentom. Działanie systemu emerytalnego warunkuje wiele czynników. Najważniejsze z nich to: sytuacja na rynku pracy, stan finansów publicznych, funkcjonowanie rynku kapitałowego, kondycja gospodarka państwa. Obawy o przyszłość systemu emerytalnego związane są także ze zmianą struktury ludności i wzrostem obciążenia demograficznego. W tym kontekście ogromny niepokój budzą spadek dzietności oraz stałe wydłużanie się oczekiwanego trwania życia. Ze względu na powyższe celem niniejszej pracy jest przedstawienie dokonanych zmian systemu emerytalnego, a także propozycji kolejnych jego reform, uwarunkowanych zmianami społecznymi i demograficznymi.

2. Perspektywa demograficzna i jej konsekwencje dla systemu emerytalnego

2.1. Sytuacja demograficzna w Polsce

Zgodnie z opublikowanymi przez Główny Urząd Statystyczny [GUS 2016, s. 11] wynikami badań Polska w 2015 r. liczyła 38 437 239 mieszkańców. W stosunku do roku poprzedniego oznacza to spadek o około 41 tys. osób. Dokonując analizy danych statystycznych, należy podkreślić, iż rok 2015 był już czwartym z rzędu, w którym zaobserwowano spadek liczby ludności Polski. Ubytek ten wyniósł 0,11%, co oznacza, że na każde 10 tys. mieszkańców ubyło 11 osób [GUS 2016, s. 126].

Badania wskazują na stale postępujący proces starzenia się polskiego społeczeństwa. Tendencje te można zaobserwować począwszy od 1989 r. Transformacja ustrojowa wpłynęła bowiem na zmianę wielu czynników gospodarczych i społecznych, które w perspektywie długofalowej warunkują sytuację demograficzną. Zmiana systemu niedemokratycznego na demokratyczny oraz wprowadzenie kapitalistycznej gospodarki opartej na zasadach wolnorynkowych oznaczały zmniejszenie świadczeń socjalnych, natomiast zakończenie polityki pełnego zatrudnienia przełożyło się na trudności ze znalezieniem pracy i zwiększenie bezrobocia. Coraz trudniejsze warunki ekonomiczne wpłynęły na spadek liczby urodzeń i zmianę wzorca płodności.

Obniżenie się wskaźnika urodzeń jest jedną z głównych przyczyn starzenia się polskiego społeczeństwa. W 2015 r. zanotowano prawie 26 tys. mniej urodzeń niż zgonów. Współczynnik przyrostu naturalnego był ujemny i wyniósł $-0,7\%$ [GUS 2016, s. 126–127]. Tendencje te związane są przede wszystkim z nowym modelem funkcjonowania rodziny, a także z pojawieniem się szeregu okoliczności ekonomicznych i społecznych, które oddziałują na decyzje prokreacyjne, w tym na świadome decyzje o bezdzietności [CBOS 2010a].

Jednocześnie dzięki postępowi cywilizacyjnemu kobiety mają szansę samorealizacji także na innych płaszczyznach niż życie rodzinne. Coraz częściej stawiają one na rozwój zawodowy i karierę. Dodatkowo, dzięki dostępności antykoncepcji, ciąża przestała

być koniecznością losową. Zmiany te przesunęły nacisk z posiadania rodziny na rozwój umiejętności i samorealizację kobiet [Wacławik 2012, s. 23].

Proces starzenia się społeczeństwa warunkowany jest również wydłużeniem oczekiwanego przeciętnego trwania życia. Od 1990 r. notowany jest stały wzrost długości trwania życia Polaków, jednak nadal zauważalna jest różnica między trwaniem życia kobiet i mężczyzn. Według badań przeprowadzonych przez GUS w 2015 r. przeciętne trwanie życia mężczyzn wynosiło 73,6 roku, natomiast kobiet – 81,6 roku. Jeśli porównać te wartości do wyników badań przeprowadzonych w 1990 r., wskazać należy, iż trwanie życia wydłużyło się o ponad 7 lat dla mężczyzn i o ponad 6 lat dla kobiet [GUS 2016, s. 137].

Na niekorzystną sytuację demograficzną składa się również ujemne saldo migracji. GUS szacuje, że w 2013 r. poza granicami Polski przebywało czasowo około 2,196 mln obywateli, jest to wartość o 66 tys. większa niż w 2012 r. [GUS 2014, s. 2]. Analizując badania GUS z 2011 r., należy zwrócić uwagę na to, iż szczególnie duży odsetek osób wyjeżdżających z Polski jest w okresie produkcyjnym, stanowi to prawie 7% ogólnej liczby osób w wieku produkcyjnym [GUS 2013, s. 61].

Jednocześnie obawy budzą prognozy dotyczące rozwoju demograficznego Polski. Zgodnie z przewidywaniami do 2050 r. będzie następował systematyczny spadek liczby ludności. Według przewidywań liczebność Polski spadnie z 38,5 mln osób w 2013 r. do 36,5 mln w 2035 r. oraz do niespełna 34 mln w 2050 r. [GUS 2013, s. 143].

2.2. Wzrost kosztów zabezpieczenia społecznego i załamanie się repartycyjnej części systemu emerytalnego

Polska znajduje się obecnie w zaawansowanej fazie starości [Klonowicz 1979, s. 66]. Prognozy demograficzne wskazują, że nie możemy liczyć na zmianę struktury ludności i odmłodzenie społeczeństwa, a do 2050 r. kryzys demograficzny będzie stale się pogłębiał. Wzrost udziału osób starszych w ogólnej populacji Polski bez wątpienia wpłynie na wydatki państwa związane z wypłatą świadczeń emerytalnych i rentowych. Dodatkowo, z uwagi na wydłużanie oczekiwanego trwania życia, należy się spodziewać systematycznego wzrostu kosztów związanych ze sprawowaniem opieki zdrowotnej.

Zgodnie z założeniami repartycyjnego systemu emerytalnego wypłata świadczeń dokonywana jest ze środków pochodzących ze składek osób ubezpieczonych. Osoby pracujące oddają część swoich comiesięcznych dochodów, przekazując je na rzecz Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (FUS). Składki wpłacane przez osoby ubezpieczone są dystrybuowane do obecnych świadczeniobiorców.

Niekorzystne tendencje demograficzne skutkują ciągłym zwiększaniem obciążenia osób w wieku produkcyjnym. W społeczeństwach młodych demograficznie zachowana jest równowaga pomiędzy osobami, które pracują i opłacają składki do systemu ubezpieczeń społecznych, a beneficjentami świadczeń. Starzenie się społeczeństwa skutkuje zaburzeniem tej równowagi, zwiększeniem wydatków oraz zmniejszeniem wpływów do systemu emerytalnego. Coraz mniejsza liczba osób pracujących finansuje emerytury dla stale zwiększającej się liczby beneficjentów. Oznacza to, że ilość środków finansowych, jakimi dysponuje FUS, zmniejsza się, co powoduje konieczność dotacji z budżetu

tu państwa. Według badań przeprowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny [GUS 2015b, s. 22] stopniowo rośnie obciążenie demograficzne osób w wieku produkcyjnym osobami w wieku poprodukcyjnym. Zgodnie z badaniami opublikowanymi w 2014 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 29 osób w wieku poprodukcyjnym, natomiast w 2050 r. będą to 54 osoby.

Do 1999 r. zasada repartycyjna była fundamentalną regułą, na której oparty był system emerytalny, jednakże ze względu na uwarunkowania społeczne i gospodarcze mechanizm ten zaczął wykazywać cechy niewydolności. Dodatkowo konsekwencją starzenia się społeczeństwa było to, że finansowanie emerytur coraz większej liczby osób spoczywało na coraz mniejszej grupie osób pracujących. W tej sytuacji powstające w FUS niedobory musiały być finansowane ze środków budżetu państwa. Dlatego, w związku z narastającymi trudnościami związanymi z funkcjonowaniem systemu emerytalnego w dotychczasowej formie, w 1999 r. wprowadzona została w życie reforma ustanawiająca repartycyjno-kapitałowy system emerytalny oparty na trzech filarach. W praktyce reforma spowodowała zmniejszenie składki wpłacanej do Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i skierowanie środków finansowych do kapitałowego filara ubezpieczeń społecznych. M. Góra tłumaczy to w następujący sposób: „Typowa, najbardziej obecnie popularna metoda reformowania systemów emerytalnych polega na ograniczeniu zakresu funkcjonowania dotychczasowego systemu, przy zachowaniu niezmiennego sposobu jego funkcjonowania, a w zwolnione dzięki temu miejsce wstawienie nowego systemu. Powstaje dzięki temu mieszanka starego i nowego systemu. Oba działają całkowicie odmiennie i tworzą tzw. »filary«” [Góra 2001, s. 9].

Obecnie system emerytalny stoi przed ogromnym wyzwaniem związanym ze stale pogarszającymi się tendencjami demograficznymi. Dodatkowo niekorzystne zjawiska na rynku pracy – bezrobocie i zastępowanie umów o pracę umowami cywilnoprawnymi – przekładają się na niższe wpływy do FUS. Składki opłacane przez osoby zatrudnione nie zapewniają pokrycia wydatków. W związku z powyższym system emerytalny będzie wymagał każdego roku coraz większych transferów finansowych z budżetu państwa. Wszystkie te okoliczności prawdopodobnie w dalszej perspektywie nie pozwolą na trwanie systemu emerytalnego w obecnej formule.

Prognozy ludnościowe wskazują, że zjawisko starzenia się społeczeństwa będzie się pogłębiało. Spowoduje to dalszy wzrost obciążenia demograficznego osób aktywnych zawodowo. Taka zależność powoduje, że dla zachowania zrównoważonego systemu emerytalnego opartego na zasadzie repartycji konieczne mogłyby być dwa rozwiązania: pierwsze to zwiększenie składek emerytalnych, drugie to obniżenie wysokości świadczeń [Jurek 2012, s. 102]. Żadne z tych rozwiązań nie jest odpowiednią metodą na zachowanie zbilansowanego systemu emerytalnego, dlatego w przyszłości prawdopodobne konieczne okażą się gruntowne i radykalne przekształcenia całego systemu emerytalnego.

2.3. Potrzeba i kierunki zmian systemu emerytalnego

Ryzyko niestabilności systemu emerytalnego, które możemy obecnie zaobserwować, wiąże się między innymi ze zmianami koniunktury demograficznej – głównie ze zjawi-

skiem starzenia się społeczeństw, a także z przekształceniami na rynku pracy (spadkiem liczby osób pracujących, zmianami formy zatrudnienia, późniejszym podejmowaniem pracy przez osoby młode). Ogromne koszty funkcjonowania mechanizmów repartycyjnych, które są konsekwencją malejącej liczby osób pracujących i opłacających składki, stanowią zagrożenie dla finansów państwa.

Potrzeba wprowadzenia zmian w systemie emerytalnym uwarunkowana jest krótkoterminowymi problemami finansowymi, takimi jak: spadek zatrudnienia, niska ścigalność składek, relacja liczby emerytów do liczby osób pracujących, oraz długoterminowymi: zjawisko starzenia się społeczeństwa [Żukowski 2006, s. 17]. Jednocześnie, zgodnie z opinią T. Szumlicza, wszelkie zmiany w systemie ubezpieczeń społecznych powinny uwzględniać następujące aspekty: podmiotowy – powinny zmierzać do objęcia ubezpieczeniem całego społeczeństwa, przedmiotowy – stanowić odpowiedź na pytanie, jakie ryzyka ma chronić system emerytalny, instrumentalny – techniki i metody zabezpieczenia, redystrybucyjny – zasady partycypacji finansowej w systemie, kompensacyjny – zakres pokrycia strat przez budżet, a także aspekt prawny – rozwiązania systemowe dotyczące ubezpieczeń społecznych [Szumlicz 2006, s. 84].

Główne kierunki działań w zakresie dostosowania systemów emerytalnych do nowej sytuacji demograficznej określiła w lutym 2012 r. Komisja Europejska w białej księdze *Plan na rzecz adekwatnych bezpiecznych i stabilnych emerytur* [European Commission 2012]. Jako najważniejsze cele reform systemów emerytalnych wskazano: powiązanie wieku emerytalnego z dalszym przeciętnym trwaniem życia, ograniczenie wcześniejszych emerytur, zrównanie wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn oraz rozwój dobrowolnych programów emerytalnych.

Dodatkowo, w opinii K. Bielawskiej [2014, s. 113] polityka społeczno-ekonomiczna powinna zmierzać do wzrostu aktywności osób po 50. roku życia, przede wszystkim przez kształcenie ustawiczne i promowanie idei polityki zatrudnienia uwzględniającej wiek pracowników. Działania te powinny wpłynąć na większą adekwatność świadczeń dla ubezpieczonych oraz stabilność finansową systemu emerytalnego.

Wszystkie te okoliczności zmuszają państwo do podjęcia reform systemu emerytalnego. Należy bowiem opracować mechanizm, który zabezpieczy odpowiedni poziom świadczeń beneficjentów, a jednocześnie pozwoли zachować stabilność finansową państwa i uniknąć nadmiernego obciążenia osób pracujących wysokimi składkami.

3. Zmiany systemu emerytalnego wprowadzone w latach 2011–2014 i *status quo*

3.1. Wiek emerytalny

Uwarunkowania demograficzne, społeczne i gospodarcze sprawiają, że stale rosną koszty funkcjonowania systemu emerytalnego. Generuje to coraz większe obciążenie dla budżetu państwa. W takiej sytuacji podjęto decyzję o wprowadzeniu zmian, które ograniczyłyby wydatki finansów publicznych związane z działaniem ubezpieczenia emerytalnego.

W 2014 r. liczba emerytów, którzy pobierali świadczenia z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych, przeciętnie miesięcznie wynosiła 5,2364 mln osób. Emerytury z KRUS pobierało natomiast 951,5 tys. osób [GUS 2015a, s. 20, 21]. Emeryci stanowili nieco ponad 16% ogólnej liczby ludności Polski².

Podwyższenie wieku emerytalnego zostało dokonane na podstawie uchwalonej w 2013 r. nowelizacji ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 2036). Wprowadzona została zmiana dotychczasowego wieku emerytalnego dla kobiet i mężczyzn. Przed reformą był on zróżnicowany dla obu płci i wynosił 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn. Nowe regulacje ustalały minimalny wiek uprawiający do nabycia świadczenia emerytalnego na 67 lat dla obu płci. Jednakże w dniu 19 grudnia 2016 r. prezydent podpisał uchwaloną w listopadzie 2016 r. przez Sejm ustawę o obniżeniu wieku emerytalnego do 60 lat dla kobiet i 65 dla mężczyzn. Zmiany mają wejść w życie w dniu 1 października 2017 r.

Różny wiek emerytalny dla kobiet i mężczyzn służy wyrównywaniu obciążenia podwójną rolą w życiu zawodowym i rodzinnym, jest także odzwierciedleniem tezy o słabszej konstrukcji psychofizycznej kobiet [Kłós 2008, s. 1]. Natomiast jednolity wiek emerytalny dla kobiet i mężczyzn stanowi urealnienie obowiązującej w systemie ubezpieczeń społecznych zasady równouprawnienia wszystkich ubezpieczonych. Zakłada się równocześnie, iż wyższy wiek emerytalny pozwoliłby przyszłym emerytom otrzymać wyższe świadczenie głównie ze względu na dłuższy okres aktywności zawodowej oraz krótszy okres pobierania emerytury. Zgodnie z założeniami, świadczenia kobiet mogłyby wzrosnąć od 0,4% do ponad 72%, jednakże wzrost emerytury byłby możliwy jedynie przy kontynuacji zatrudnienia oraz niezmiennych warunków płacowych [Uzasadnienie..., s. 71–74].

Zwolennicy obniżenia wieku emerytalnego do 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn wskazują najczęściej na przesłanki biologiczne uniemożliwiające pracę w zaawansowanym wieku. Przedkładają także uzasadnienie społeczne dla niższego wieku emerytalnego dla kobiet, które – jako podwójnie obciążone: pracą w domu oraz pracą zawodową – powinny osiągać wiek emerytalny szybciej. Przedstawiane są również propozycje modyfikacji tej reformy. Postulowana jest możliwość wcześniejszego przejścia na emeryturę po osiągnięciu określonego stażu pracy czy stopniowe ograniczanie aktywności zawodowej w okresie kilku lat przed osiągnięciem wieku emerytalnego.

3.2. Zmiany w Otwartych Funduszach Emerytalnych

Trudna sytuacja fiskalna państwa w zakresie długu publicznego wpłynęła na podjęcie decyzji w sprawie zmian w drugim filarze systemu emerytalnego. Modyfikacje miały zmierzać głównie do zmniejszenia składki przekazywanej do OFE i struktury podejmowanych przez fundusze inwestycji.

² Liczba ludności w Polsce w 2014 r. wyniosła 38,4786 mln osób [GUS 2016, tablica 1 *Stan i struktura ludności według wieku w latach 1989–2015*].

„Proces starzenia się społeczeństwa wiąże się z odpływem kapitału z rynku. Z jednej strony, coraz więcej osób będzie pobierało emerytury, a więc inwestycje finansowe będą zamieniane na konsumpcję, z drugiej strony, dużo trudniej w takich uwarunkowaniach demograficznych będzie znaleźć przeciwną stronę transakcji upłynniania aktywów OFE bez zaoferowania atrakcyjnej ceny. Może więc dojść do długiego okresu niskich lub nawet ujemnych stóp zwrotu” [MPiPS, MF 2013, s. 82]. Dlatego wszelkie reformy powinny zmierzać do zwiększenia efektywności OFE i jednocześnie do ograniczenia ryzyka spadku wartości jednostek rozrachunkowych na kontach ubezpieczonych.

W dniu 25 marca 2011 r. uchwalona została ustawa o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych (Dz. U. Nr 75, poz. 398). Na jej podstawie dokonane zostało zmniejszenie składki przekazywanej do OFE z 7,3% do 2,3%. W ZUS powstały w ramach kont ubezpieczonych specjalne subkonta, na które trafia pozostała część składki dotychczas przekazywanej do OFE.

Zmiany w zakresie OFE dotyczyły także likwidacji ich nieaktywnej części i zaksięgowania środków na subkontach prowadzonych przez ZUS. W dniu 6 grudnia 2013 r. uchwalono ustawę o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych (Dz. U. poz. 1717). Na jej podstawie w dniu 3 lutego 2014 r. każdy fundusz emerytalny umorzył 51,5% jednostek rozrachunkowych zapisanych na rachunku każdego członka na dzień 31 stycznia 2014 r. Aktywa, które zostały umorzone, zaewidencjonowano na subkoncie ubezpieczonego w FUS. Wartość zaksięgowanych środków odpowiada wartości umorzonych jednostek rozrachunkowych. Jednocześnie na OFE został nałożony obowiązek inwestowania tylko w korporacyjne instrumenty dłużne.

Ustawa nowelizująca OFE wprowadziła zasadę dobrowolności udziału ubezpieczonych w OFE. Zgodnie z jej postanowieniami osoba, która rozpoczyna aktywność zawodową, może wybrać OFE, do którego chce należeć, z zastrzeżeniem, że brak deklaracji ubezpieczonego w sprawie wyboru funduszu przez okres 3 miesięcy oznacza rezygnację z systemu kapitałowego i przekazywanie całej składki do ZUS. Brak deklaracji uczestnictwa w OFE w konsekwencji oznacza, iż ubezpieczony podlega wyłącznie repartycyjnej części systemu emerytalnego w ramach pierwszego filara. Całość jego składki kierowana jest do FUS. Złożenie deklaracji i wybór OFE skutkuje podziałem składki między mechanizm repartycyjny i kapitałowy (pierwszy i drugi filar).

Nowym rozwiązaniem w zakresie organizacji drugiego filara emerytalnego jest także mechanizm przekazywania środków zgromadzonych na indywidualnym rachunku członka OFE do ZUS w okresie 10 lat przed osiągnięciem wieku emerytalnego – tzw. suwak bezpieczeństwa. W założeniu twórców reformy konstrukcja ta ma zwiększyć stabilność i bezpieczeństwo środków, zapewniając dożywotnią wypłatę świadczeń z ZUS z gwarancją uzyskania świadczenia minimalnego (pod warunkiem posiadania określonego stażu ubezpieczeniowego) [*Uzasadnienie...*, s. 14].

Istniejące od 1999 r. regulacje dotyczące funkcjonowania OFE będą jednakże w przyszłości wymagały gruntownych reform związanych z dostosowaniem ich do warunków dzisiejszych rynków kapitałowych. Zmiany powinny dotyczyć w szczególności: wpro-

wadzenia wielofunduszowości, zmian sposobu lokowania środków oraz systemu opłat uwzględniających nagrody i kary za wyniki osiągnięte przez OFE [Chłoń-Domińczak, Kawiński, Stańko 2013, s. 119–120].

3.3. Reforma trzeciego filara emerytalnego poprzez zmiany w IKZE

Reforma trzeciego filara ubezpieczeń emerytalnych miała na celu stworzenie zachęt dla ubezpieczonych do większego oszczędzania w dobrowolnym filarze kapitałowym. Wprowadzono nowe rozwiązania, które miały przyczynić się do większego zainteresowania dodatkowym oszczędzaniem na przyszłą emeryturę.

Aby osiągnąć powyższy cel, wspomniana ustawa z dnia 6 grudnia 2013 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z określeniem zasad wypłaty emerytur ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych wprowadziła zmiany w ustawie z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 2032). Zgodnie z nowym brzmieniem art. 30 tejże ustawy zastąpiono podatek od wypłat z Indywidualnego Konta Zabezpieczenia Emerytalnego (IKZE) według skali PIT zryczałtowanym podatkiem w wysokości 10% przychodu.

Wprowadzono także zmiany w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego (Dz. U. Nr 116, poz. 1205, z późn. zm.). Art. 13 tejże ustawy reguluje wysokość rocznego limitu wpłat na IKZE. Poprzednio obowiązujący limit wpłat uzależniony był od kwoty stanowiącej podstawę wymiaru składki na ubezpieczenie emerytalne z poprzedniego roku. Obecnie wpłaty dokonywane na IKZE w roku kalendarzowym nie mogą przekroczyć kwoty odpowiadającej 1,2-krotności przeciętnego prognozowanego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej na dany rok. Jest to kwota obowiązująca dla wszystkich ubezpieczonych, wyeliminowano tym samym konieczność orientacji ubezpieczonego w wysokości podstawy wymiaru. Stanowi to zdecydowane uproszczenie mechanizmów przekazywania przez ubezpieczonego środków do III filara.

Jednakże, jak wskazują badania [CBOS 2015, s. 3], przeciwnie do oczekiwań, zmiany w ramach trzeciego filara nie wpłynęły na zwiększenie zainteresowania dodatkowym oszczędzaniem na przyszłą emeryturę. Większość ubezpieczonych bowiem – pomimo wprowadzonych uproszczeń – nie zamierza podjąć oszczędzania w nieobowiązkowym filarze emerytalnym.

4. Propozycje dalszej reformy systemu emerytalnego

4.1. Emerytura obywatelska

Emerytura obywatelska ma na celu zapewnienie minimalnego dochodu w okresie starości. Zgodnie z propozycjami każdemu Polakowi powinno przysługiwać niewysokie świadczenie, którego otrzymanie zależne byłoby wyłącznie od osiągnięcia odpowiedniego wieku emerytalnego. W założeniu wszystkie proponowane projekty emerytury

obywatelskiej opierają się na zasadzie powszechności systemu emerytalnego, który ma obejmować swoim zasięgiem wszystkich Polaków. Jednocześnie pomysły te zakładają likwidację całości przywilejów emerytalnych.

W zależności od przyjętej formuły proponuje się w Polsce różnorodne koncepcje emerytury obywatelskiej. Jedną z pierwszych wizji takiego mechanizmu ochrony przed niedostatkiem zakładała wprowadzenie niewielkiego, jednakowego dla wszystkich świadczenia w wysokości 1200 zł w zamian za comiesięczną składkę do systemu w wysokości 120 zł. Dodatkowo osoby, które chciałyby otrzymywać w przyszłości wyższe świadczenia, powinny same zatroszczyć się o swój dochód, inwestując lub oszczędzając [BCC 2010, s. 1].

Proponuje się również emeryturę obywatelską dla każdego Polaka w wysokości 900 zł miesięcznie. Zgodnie z tą koncepcją system emerytury obywatelskiej powinien być bezskładkowy, wszystkie świadczenia byłyby finansowane z budżetu państwa. System miałby składać się z trzech filarów: pierwszego – emerytury obywatelskiej w wysokości 900 zł netto miesięcznie, drugiego – dobrowolnego, dającego możliwość zapisania się do prywatnego towarzystwa emerytalnego, które inwestowałoby pieniądze swoich członków, tworząc dodatkowe dochody wypłacane w przyszłości, oraz trzeciego w postaci opcji indywidualnego oszczędzania na starość [Gwiazdowski 2012, s. 275].

Jako główne zalety takiej organizacji ubezpieczenia emerytalnego wymienia się proste funkcjonowanie oraz niskie koszty obsługi, jednakże należy wskazać, że mechanizm ten cechuje niska odporność na sytuację demograficzną. Skutki finansowe propozycji emerytury obywatelskiej w wysokości 1200 zł przy składkach na poziomie 120 zł mogłyby być bowiem satysfakcjonujące, gdyby na 1 emeryta przypadło 10 osób pracujących i opłacających składki. Jednakże obecnie na 1 beneficjenta pracują obecnie mniej niż 4 osoby, dlatego opłaty o tak niskiej wartości nie pokryją całego zapotrzebowania systemu [Bitner 2013, s. 2]. Dodatkowo trzeba podkreślić, że w przyszłości stosunek liczby opłacających składki do liczby osób pobierających świadczenia będzie stale się pogarszał, w związku z czym w celu zapewnienia bilansu finansowego systemu konieczny byłby wzrost opłat.

4.2. System repartycyjno-alimentacyjny

Pomysłem na rozwiązanie trudnej sytuacji, w jakiej znalazł się system emerytalny w związku z kryzysem demograficznym, jest system repartycyjno-alimentacyjny. Jest to propozycja stworzona przez Centrum Analiz Stowarzyszenia KoLiber. Jej założeniem jest uzależnienie wysokości świadczenia emerytalnego rodziców od uśrednionych zarobków ich dzieci z okresu pięciu lat poprzedzających otrzymanie świadczenia. Na propozycję tę składają się trzy filary [KoLiber 2013, s. 71–74].

Pierwszy filar miałby spełniać funkcje socjalne. Jednolita emerytura obywatelska w skromnej wysokości przysługiwałaby każdemu Polakowi po osiągnięciu wieku emerytalnego. Twórcy projektu określili wiek emerytalny na 67 lat dla obu płci i obliczyli, że realna wysokość takiego świadczenia wynosiłaby ok. 20% średniego wynagrodzenia brutto, a środki pochodziłyby bezpośrednio z budżetu [KoLiber 2013, s. 71].

Drugi filar miałby spełniać funkcje prorodzinne. Emerytura przysługiwałaby po osiągnięciu wieku emerytalnego jedynie rodzicom, którzy wywiązali się z obowiązku alimentacyjnego względem swojego dziecka. Świadczenie byłoby częściowo obniżone w przypadku uchylania się od tego obowiązku. Emerytura alimentacyjna byłaby naliczana w wysokości 20% średniego wynagrodzenia posiadanych dzieci z okresu ostatnich 5 lat [KoLiber 2013, s. 71–72].

Trzeci filar to emerytura kapitałowa, która ma pełnić funkcję uzupełniającą. Przysługiwałaby ona osobom, które postanowiły oszczędzać środki na indywidualnym koncie emerytalnym. Wysokość świadczeń zależałaby od wielkości zgromadzonego kapitału, zaś częstotliwość wypłat od decyzji emeryta [KoLiber 2013, s. 73].

Założenia projektu emerytur repartycyjno-alimentacyjnych przewidują, że system ten zwiększy motywację Polaków do posiadania dzieci. Wysokie koszty wychowania dziecka zniechęcają do posiadania potomstwa. Wpływa to niekorzystnie na sytuację demograficzną i niesie widmo bankructwa obecnie funkcjonującego systemu emerytalnego. Propozycja systemu repartycyjno-alimentacyjnego ma na celu dodatkowe wsparcie osób, które zdecydowały się na posiadanie potomstwa. Bonus w postaci wyższego świadczenia emerytalnego stanowiłby swego rodzaju rekompensatę za poniesione wcześniej wydatki.

4.3. Emerytalne Konto Oszczędnościowe

Propozycją nowego rozwiązania w zakresie emerytur przedstawioną przez Komisję Nadzoru Finansowego (KNF) jest Emerytalne Konto Oszczędnościowe. Pomysł ten miałby zachęcić ubezpieczonych do bardziej aktywnego oszczędzania na przyszłą emeryturę w ramach trzeciego filara.

Nowy produkt emerytalny zaproponowany przez KNF cechowałaby przede wszystkim prostota i zaprogramowany system wpłat. Jego funkcjonowanie byłoby możliwe w dwóch wariantach. Pierwszy z nich to 2 x 50, w którym składka 100 zł byłaby dzielona na: podstawową, wnoszoną przez oszczędzającego w wysokości 50 zł i dodatkową, wnoszoną także przez oszczędzającego, jednakże podlegającą odliczeniu od podstawy opodatkowania. W drugim wariantcie, czyli 3 x 50, pracodawca dobrowolnie uczestniczy w finansowaniu zabezpieczenia emerytalnego pracownika; ten wariant, poza składką podstawową i dodatkową opłacaną przez oszczędzającego, przewiduje składkę uzupełniającą w kwocie 50 zł, finansowaną przez pracodawcę; jest ona traktowana jako koszt uzyskania przychodu. Wszystkie składki powinny być opłacane co miesiąc. Roczne wpłaty w wariantcie 3 x 50 wyniosłyby 1800 zł, natomiast 2 x 50 – 1200 zł. Jednocześnie projekt zakłada, że wszystkie wypłaty z Emerytalnego Konta Oszczędnościowego oraz zyski z inwestycji nie podlegałyby opodatkowaniu [KNF 2012, s. 8].

Produkt emerytalny proponowany przez NKF to forma dodatkowego oszczędzania na przyszłą emeryturę. Jego konstrukcja zakłada indywidualną przezorność ubezpieczonego. Dodatkowo niewątpliwą zaletą tego rozwiązania jest prostota i niska wysokość comiesięcznych składek.

4.4. Likwidacja przywilejów emerytalnych

Uprzywilejowanie emerytalne polega na obowiązywaniu odmiennych reguł dotyczących prawa nabywania świadczenia, na skróceniu powszechnie przyjętego stażu pracy lub obniżeniu wieku uprawniającego do przejścia na emeryturę. Przywileje są złamaniem obowiązującej w systemie emerytalnym zasady równouprawnienia i powodują przedwczesne odchodzenie z rynku pracy osób w wieku produkcyjnym.

Specjalne uprawnienia emerytalne są także źródłem dodatkowych obciążeń dla systemu, dlatego podejmowane są próby ujednoczenia systemu dla wszystkich obywateli. W zakresie dostępu do świadczeń emerytalnych nadal uprzywilejowane są cztery grupy zawodowe: sędziowie, prokuratorzy, służby mundurowe, rolnicy i górnicy.

Emerytury górnicze unormowane są w rozdziale 3a wzmiankowanej ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Zgodnie z brzmieniem art. 50a tej ustawy górnicza emerytura przysługuje pracownikowi, który spełnia łącznie następujące warunki: ukończył 55 lat życia i ma wymagany okres pracy górniczej (20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn, w tym co najmniej 10 lat pracy pod ziemią), lub ukończył 50 lat i ma wymagany okres pracy górniczej (20 lat dla kobiet i 25 dla mężczyzn, w tym co najmniej 15 lat pracy pod ziemią). Osoby, które przepracowały co najmniej 25 lat pod ziemią, nabywają prawo do emerytury bez względu na wiek.

Zgodnie z ustawą z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (tekst jedn. Dz. U. z 2016 r., poz. 277), obsługą rolniczych ubezpieczeń społecznych zajmuje się Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (dalej: KRUS). Art. 7 tej ustawy stanowi, iż „ubezpieczeniem objęty jest rolnik i domownik rolnika, którego gospodarstwo obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego”. Dodatkowo „na wniosek ubezpieczenie obejmuje rolnika lub domownika, jeżeli działalność rolnicza stanowi stałe źródło jego utrzymania” (art. 7 ust. 2 tejże ustawy).

Ogromną zaletą funkcjonowania KRUS są dla rolników niskie składki, zdecydowanie odbiegające od wysokości składek odprowadzanych do powszechnego systemu ubezpieczeń społecznych. Art. 17 ustawy o zabezpieczeniu społecznym rolników określa składkę miesięczną za każdego ubezpieczonego jako 10% emerytury podstawowej. Analizy wskazują, że składki przedsiębiorców do ZUS są prawie 4-krotnie wyższe niż składki rolników do KRUS [Pawłowska-Tyszko, Podstawka 2011, s. 83].

Coraz częściej wskazuje się na konieczność reformy systemu ubezpieczeń w rolnictwie. Podkreśla się, że mechanizm powinien być uszczelniony, a obciążenie składką należy uzależnić od realnych dochodów rolników. Jednak najczęściej postulowaną zmianą jest uzależnienie wysokości składek od wielkości ekonomicznej gospodarstwa [Podstawka 2010, s. 12–14]. Jednocześnie należy wprowadzić zmiany w kierunku samodzielnego opłacania przez wszystkich rolników, bez względu na wielkość prowadzonego gospodarstwa, świadczeń na ubezpieczenie zdrowotne.

Zgodnie z postanowieniami ustaw³, zaopatrzenie emerytalne z budżetu państwa przysługuje funkcjonariuszom i żołnierzom z tytułu wysługi lat lub w razie całkowitej niezdolności do służby, a członkom ich rodzin – w razie śmierci żywiciela. Minimalny okres służby, który uprawnia do nabycia emerytury, wynosi 15 lat, a minimalne świadczenie wynosi 40% jej wymiaru i wzrasta o 2,6% za każdy kolejny rok służby. Formuła emerytur dla funkcjonariuszy i żołnierzy przewiduje otrzymanie względnie wysokich świadczeń w zamian za bardzo krótki staż pracy.

Wprowadzone już zmiany w formule emerytur mundurowych zakładają wydłużenie okresu służby funkcjonariuszy i żołnierzy zawodowych przyjętych do służby po raz pierwszy po dniu 31 grudnia 2012 r. Nabycie uprawnień emerytalnych nastąpi po spełnieniu łącznie dwóch warunków: posiadania 25-letniego stażu służby oraz osiągnięcia wieku 55 lat. Podniesienie wieku emerytalnego związane jest ze zdecydowanym wzrostem przyszłego świadczenia, będzie ono przysługiwało w wysokości 60% podstawy wymiaru i za każdy kolejny (powyżej 25 lat) rok służby wzrośnie aż o 3% (rozdział 1a ustaw).

Należy zauważyć, iż pracownicy podlegający ubezpieczeniu w ZUS otrzymają świadczenie dopiero w wieku 67 lat, więc 12 lat później. Jednocześnie pracownik może liczyć na stopę zastąpienia rządu 44–49% ostatnich dochodów, natomiast zaopatrzenie służb mundurowych będzie przysługiwało w wysokości 60% (i więcej) podstawy wymiaru. Przy uwzględnieniu krótszego okresu pracy lub służby funkcjonariusz i wojskowy może liczyć w przyszłości na zdecydowanie wyższe świadczenie.

Stan spoczynku sędziów wprowadza art. 180 Konstytucji RP (Dz. U. Nr 78, poz. 483): „sędzia może być przeniesiony w stan spoczynku na skutek uniemożliwiających mu sprawowanie jego urzędu choroby lub utraty sił”, a także analogicznie – art. 23a ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze (tekst jedn. Dz. U. z 2011 r., Nr 270, poz. 1599). Emerytury sędziów i prokuratorów finansowane są ze źródeł publicznych. W 2012 r. dokonana została nowelizacja ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn. Dz. U. z 2016 r. poz. 2062), w której wprowadzono zapis, że sędzia przechodzi w stan spoczynku z dniem ukończenia 67. roku życia, chyba że nie później niż na sześć miesięcy przed ukończeniem tego wieku oświadczy Ministrowi Sprawiedliwości wolę dalszego zajmowania stanowiska i przedstawi zaświadczenie stwierdzające, że jest zdolny, ze względu na stan zdrowia, do pełnienia obowiązków. Takie same zasady dotyczą prokuratorów. Od wynagrodzeń pobieranych przez sędziów i prokuratorów nie są odprowadzane składki na ubezpieczenie społeczne. Po osiągnięciu wieku emerytalnego, sędziemu i prokuratorowi przechodzącemu w stan spoczynku przysługuje uposażenie w wysokości 75% wynagrodzenia zasadniczego i dodatku za wysługę lat, pobieranych na ostatnio zajmowanym stanowisku (art. 100 § 2 prawa o ustroju sądów powszechnych). Należy zwrócić tu więc uwagę

³ Ustawa z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin (tekst jedn. Dz. U. z 2013, poz. 667) oraz ustawa z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin (tekst jedn. Dz. U. z 2015 r., poz. 330).

na wysoki stopień zastąpienia dochodów otrzymywanych w okresie spoczynku przez sędziów i prokuratorów.

4.5. Odmienne zasady emerytur dla kobiet

Propozycje podwyższenia i wyrównania wieku emerytalnego dla kobiet i mężczyzn budzą wiele kontrowersji. Wynika to przede wszystkim z obciążenia kobiet pracą zawodową i równocześnie obowiązkami domowymi. Dlatego często proponowane są rozwiązania, które miałyby umożliwić kobietom (zwłaszcza matkom) dostęp do wcześniejszych świadczeń emerytalnych. Według badań przeprowadzonych przez CBOS w opinii społecznej alternatywą dla podwyższenia wieku emerytalnego kobiet byłoby umożliwienie im dokonania wyboru, czy chcą przejść na emeryturę w wieku 60 lat, czy też później. Dodatkowym rozwiązaniem wychodzącym naprzeciw tym postulatом byłoby zapewnienie kobietom, które osiągnęły wiek emerytalny i chcą kontynuować zatrudnienie, ochrony przed zwolnieniem z pracy [CBOS 2010b, s. 13].

W obliczu postępującego zjawiska starzenia się społeczeństwa połączonego z niską dzietnością coraz częściej proponuje się zmiany, które przy ustaleniu wysokości świadczeń emerytalnych uwzględniałyby status rodzinny, na przykład poprzez dodawanie kobietom, które urodziły dziecko, dodatkowego okresu składkowego, który wydłużałby ich staż pracy [Szukalski 2008, s. 82].

Propozycję zmiany formuły emerytur dla kobiet zgłosiło Polskie Stronnictwo Ludowe. Według tego projektu wiek emerytalny kobiet powinien być uzależniony od liczby urodzonych dzieci. Założono, iż każde urodzone i wychowane dziecko powodowałoby świadczenie wcześniejsze o 3 lata. Twórcy projektu argumentują, iż ma on swoje źródło w chęci przeciwdziałania głównej przyczynie kłopotów z wypłacalnością systemu emerytalnego – niskiej płodności. Wysiłek materialny i wychowawczy matek, które wychowały dzieci, powinien być rekompensowany w systemie emerytalnym [Piłka 2011].

Kolejną propozycją zmian w systemie emerytalnym zgłoszoną przez Polskie Stronnictwo Ludowe były dopłaty dla kobiet. Matki, które wychowały dzieci, otrzymałyby od państwa około 20–30 tys. zł dopłaty do zgromadzonego kapitału emerytalnego [Gąsior 2012].

5. Zakończenie

Podstawowym celem systemu emerytalnego jest zapewnienie osobom ubezpieczonym dochodów w okresie zaprzestania aktywności zawodowej ze względu na osiągnięty wiek. Repartycyjny system emerytalny obowiązujący w Polsce w ramach pierwszego filara emerytalnego charakteryzuje gwarancja wypłaty świadczeń, którą zapewnia budżet państwa.

Funkcjonowanie systemu emerytalnego w sposób szczególnie uzależnione jest od sytuacji demograficznej. W wyniku zmian w zakresie umieralności, dzietności i migracji na niekorzyść zmienia się relacja przychodów i wydatków systemu emerytalnego.

Należy jednak mieć na uwadze, że demografia nie jest jedynym czynnikiem, który wpływa na bezpieczeństwo i stabilność systemu emerytalnego. Zapewnienie adekwatności świadczeń łączy się z konstrukcją systemu, a na większe bezpieczeństwo wpływa także przezorność ubezpieczonych i samodzielna troska o własną przyszłość.

Stabilność jest jedną z najważniejszych cech systemu emerytalnego. Ze względu na ogromny problem związany z procesem starzenia się społeczeństwa i w efekcie rosnącą wartością przyszłych zobowiązań emerytalnych wypłata wszystkich świadczeń może okazać się zbyt dużym obciążeniem dla systemu ubezpieczeń społecznych, a w konsekwencji dla budżetu państwa. Jednak kryzys systemu emerytalnego to nie tylko trudności demograficzne. Wypłacalność Funduszu Ubezpieczeń Społecznych zależy również od zjawisk ekonomicznych i poprawnego funkcjonowania gospodarki, a także nowych wyzwań związanych z rynkiem pracy. W takich okolicznościach konieczne jest podjęcie radykalnych reform w celu zapewnienia bezpieczeństwa wypłaty przyszłych emerytur.

Powstaje wiele propozycji modyfikacji systemu emerytalnego. Ich twórcy dostrzegają trudną sytuację związaną z procesem starzenia się społeczeństwa, zwracają także uwagę na narastający deficyt budżetu państwa wiążący się ze stałymi dotacjami do FUS. Niewątpliwie punktem wyjścia dla wprowadzenia reform systemu emerytalnego powinny być ograniczenia przywilejów emerytalnych. Jednocześnie wśród propozycji zmian najpopularniejsze są pomysły wprowadzenia emerytury obywatelskiej, a także uzależnienia wysokości świadczenia od liczby urodzonych i wychowanych dzieci. Jednakże propozycje te często nie uwzględniają specyficznych uwarunkowań systemu emerytalnego, w szczególności zasady równouprawnienia wszystkich ubezpieczonych. Część propozycji nie zawiera także kalkulacji finansowych konsekwencji wprowadzonych zmian, a ich autorzy nie dostrzegają kosztów, które wiązałyby się z wprowadzeniem zmian.

Sytuacja demograficzna jest jednym z najważniejszych czynników oddziałujących na system emerytalny. W przyszłości mechanizm zabezpieczenia na okres starości może okazać się niewydolny. Takie okoliczności skłaniają do refleksji nad dalszym trwaniem systemu emerytalnego w obecnej formie. Jeśli nie odwrócą się tendencje demograficzne, to bez wątpienia zaistnieje konieczność podjęcia kolejnych, radykalnych reform, które posłużą dostosowaniu systemu emerytalnego do nowej perspektywy ludnościowej, złagodzą skutki kryzysu i pozwolą w przyszłości na wypłatę świadczeń beneficjentom.

Bibliografia

BCC, 2010, *Stanowisko BCC dot. pomysłu na emerytury wicepremiera Pawlaka*, Business Centre Club, Warszawa, https://www.bcc.org.pl/uploads/media/2010-0423_BCC_Pawlak_emerytury.pdf.

Bielawska K., 2014, *Zmiany w polskim systemie emerytalnym w świetle Białej Księgi: agenda na rzecz adekwatnych, bezpiecznych i stabilnych emerytur*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” nr 1 (67).

Bitner M., 2013, *Mit emerytury obywatelskiej*, Warszawa, <https://wealth.pl/centrum-prasowe/mit-emerytury-obywatelskiej/>.

CBOS, 2010a, *Postawy prokreacyjne Polaków*, „Komunikat z badań CBOS” nr 4.

- CBOS, 2010b, *Wiek emerytalny kobiet i mężczyzn – taki sam czy różny*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa.
- CBOS, 2015, *Wpływ reformy OFE na oszczędzanie w III filarze*, Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa.
- Chłoń-Domińczak A., Kawiński M., Stańko D., 2013, *System oceny i prezentacji wyników inwestycyjnych kapitałowych systemów emerytalnych*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- European Commission, 2012, *White Paper. An Agenda for Adequate, Safe and Sustainable Pensions*, European Commission, Brussels.
- Gąsior M., 2012, *Kolejny pomysł PSL na emerytury. 30 tysięcy złotych dopłaty za każde dziecko*, <http://natemat.pl/4555,kolejny-pomysl-psl-na-emerytury-30-tysiecy-zlotych-doplaty-za-kazde-dziecko>.
- Góra M., 2001, *Koszty, oszczędności oraz efekty zewnętrzne związane z wprowadzeniem nowego systemu emerytalnego*, „Zeszyty BRE Bank – CASE” nr 57.
- GUS, 2013, *Migracje zagraniczne ludności. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- GUS, 2014, *Informacja o rozmiarach i kierunkach czasowej emigracji z Polski w latach 2004-2013*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- GUS, 2015a, *Emerytury i renty w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- GUS, 2015b, *Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2014 roku*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- GUS, 2016, *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2015 r. Stan w dniu 31 XII*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Gwiazdowski R., 2012, *Emerytalna katastrofa i jak się chronić przed jej skutkami*, Zysk, Warszawa.
- Jurek Ł., 2012, *Ekonomia starzejącego się społeczeństwa*, Warszawa.
- Klonowicz S., 1979, *Oblicza starości. Wybrane zagadnienia gerontologii społecznej*, Warszawa.
- Kłós B., 2008, *Wiek emerytalny kobiet i mężczyzn*, „Infos” nr 3 (27).
- KNF, 2012, *Co zrobić, żeby się udało? Emerytalne Konto Oszczędnościowe sposobem na wyższą emeryturę*, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa, https://www.knf.gov.pl/co_zrobic_zeby_sie_udalo_1_tcm75-31861.pdf.
- KoLibier, 2013, *Demografia a system emerytalny. Raport*, Centrum Analiz Stowarzyszenia KoLibier, Warszawa, <http://analizy.koliber.org/nasze-raporty>.
- MPiPS, MF, 2013, *Przegląd funkcjonowania systemu emerytalnego wynikający z art. 32 ustawy z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z funkcjonowaniem systemu ubezpieczeń społecznych (Dz. U. z 2011 r. Nr 75, poz. 398, z późn. zm.)*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej oraz Ministerstwo Finansów, Warszawa.
- Pawłowska-Tyszko J., Podstawka M., 2011, *Ubezpieczenia społeczne w rolnictwie*, [w:] Pawłowska-Tyszko J. (red.), *Zmiany systemu ubezpieczeń społecznych rolników a finanse państwa*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa.
- Piłka M., 2011, *Bronię projektu PSL. Postuluje on, aby wiek emerytalny kobiet był uzależniony od ilości urodzonych dzieci*, <http://wpolityce.pl/polityka/122751-bronie-projektu-psl-postuluje-on-aby-wiek-emerytalny-kobiet-byl-uzalezniiony-od-ilosci-urodzonych-dzieci>.

Podstawka M., 2010, *Mity i prawdy o Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Ubezpieczenia w rolnictwie*, „Materiały i Studia” nr 37.

Szukalski P., 2008, *Starzenie się ludności a publiczny kontrakt integracyjny*, [w:] *Konsekwencje ekonomiczne i społeczne starzenia się społeczeństwa*, Komitet Prognoz Polska 2000 Plus przy Prezydium PAN, Warszawa.

Szumlicz T., 2006, *Ubezpieczenie społeczne. Teoria dla praktyki*, Oficyna Wydawnicza „Bran-ta”, Bydgoszcz-Warszawa.

Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw, druk Sejmu VII kadencji nr 329, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?documentId=A043D3F6098D6431C12579E600-68-CD0F>.

Wacławik S., 2012, *W stronę społeczeństwa bez dzieci – przyczyny celowej bezdzietności*, „PALIMPSEST. Czasopismo Socjologiczne” nr 2, http://www.palimpsest.socjologia.uj.edu.pl/tl_files/palimpsest/2012-04-23/Wac%C5%82awik%20Palimpsest%20nr%202.pdf.

Żukowski M., 2006, *Reformy emerytalne w Europie*, Wydaw. Akademii Ekonomicznej, Poznań.

Concepts of pension system changes in the years 1999-2015 in the framework of demographic situation in Poland

Abstract. The primary objective of a pension system is to protect the insured party from poverty in their old age. To fulfill this goal, a stable mechanism must be provided, which will guarantee that the pension will be paid to the beneficiary until the end of their life. For the public retirement insurance system to work properly, it is necessary to maintain a balance between the amount of resources received from the contributions of the insured parties and the sum paid to the pensioners.

Pension systems are particularly dependent on the demographic trends and economic situation in a given country. It is often the case that the retirement insurance plans have been designed incorrectly and over the course of time they become inefficient. The present article attempts to analyse the influence of the ongoing demographic change associated with aging society. The primary objective will be the exposure of the problem and presentation of proposals for pension reform, which would help to adapt existing mechanisms to adverse and irreversible demographic trends.

The article presents the reforms which have been introduced as well as new, alternative ideas for improving the efficiency of the system in the face of the decline in fertility rate, change in population structure, as well as the ageing of the society.

Keywords: pension system, demography, ageing of the society.

JEL Codes: H55.